

פסקי דינים

דיני גוד או אגוד ח' הרב חיים קאהן שליט"א

גא"א בשני דברים וגדרי 'יש בו כדי חלוקה'

כבר התבאר שבדבר שאין בו כדי חלוקה יכול השותף לתבוע שיחלקו את השותפות ע"י גוד או אגוד, ואם משותפים בדבר שיש בו כדי חלוקה יחלקו את גוף הנכס.

שני דברים שאין בהם כדי חלוקה לשניהם

כשחולקים שני דברים שכל אחד מהם אין בו כדי חלוקה לשניהם, דנו הפוסקים על אופני חלוקה שונים, או תביעת גא"א על שני הדברים ביחד כבשאר דינא דגא"א, או חלוקת שני הדברים זה כנגד זה, כלומר, גוד את זה ואני אקח את השניה או להיפך^[1], או גא"א בזה אחר זה, דהיינו שותבוע גא"א על אחד ואחר כך על השני, כדלהלן:

תשמישם שווה ודמיהם שווים

שותפים בשני דברים שתשמישם ודמיהם שווים^[2] והן שיש בכל אחד כדי חלוקה או כל אחד אין בו כדי חלוקה, כגון שתי בתים או מכונות שווים, יכול לתבוע שיחלקו זה כנגד זה בגוד או אגוד^[3], אבל אינו יכול לתבוע טענת גא"א על שניהם בבת אחת אם חבירו יאמר שדי לו באחד^[4], וכך אינו יכול לתבוע שיעשה גוד או אגוד זה אחר זה שאז יתכן שאחד יזכה בשניהם ואין זה שורת הדין^[5].

אין תשמישם שווה ודמיהם שווים או אינם שווים

היו משותפים בשני דברים שדמיהם שווים או אינם שווים אבל אין תשמישם שווה כגון שני מכונות שמשמשות לצרכים שונים, או שדה וכרם, ולשניהם צורך בשני הדברים, הואיל וכל אחד צריך לשני הדברים, אינו יכול לתבוע שיחלקו זה כנגד זה, אבל הואיל והנתבע יכול לומר שדי לו באחד, יכול התובע לתבוע גוד או אגוד בזה אחר זה, או על אחד לחוד ועל השאר יישארו בשותפות^[6], ונחלקו הראשונים האם יכול לתבוע גא"א על שניהם יחד בבת אחת^[7].

תשמישם שווה ואין דמיהם שווים

ברם, אם תשמישם שווה ואין דמיהם שווים נחלקו

הפוסקים. יש שכתב שכיון שיש בכל אחד כדי תשמישו יחלקו אף בזה באופן של גוד או אגוד זה כנגד זה, ומי שיקח את היקר ישלם לשני את ההפרש או יקחנו בלי דמים^[8], ויש שכתב שאם אין דמיהם שווה הם כשני מינים ואין בהם דין גא"א שיחלקו בגא"א זה נגד זה^[9], ולפי זה תלוי במחלוקת הפוסקים האם בשני מינים יכול לתבוע גא"א על שניהם יחד בבת אחת^[10].

גדר 'כדי חלוקה', בקרקע

באופן כללי, דבר שיש בו כדי חלוקה הוא שאף לאחר החלוקה נקרא השם של כולו על כל חלק^[11], כלומר, שלא השתנה מהות החלק לאחר החלוקה ממה שהיה לפני שחילקו, כגון בחלוקת חצר, אם גודל החלק לאחר החלוקה הוא בשיעור של ארבע אמות מרובעות - מלבד ד' אמות שלפני הפתחים - בשיעור זה קרוי החלק 'חצר' ונחשב כדי חלוקה^[12].

ירשו שני בתים מגורים שונים בערכם, באיזה אופן יחלקו את שניהם.

ברם, אם החלק לאחר החלוקה אינו ראוי לתשמיש שהיה עומד לכך, הגם שראוי לתשמיש אחר, דינו כדבר שאין בו כדי חלוקה, שהרי מתחילה השתתפו לצורך ההוא, כגון כשהיו שותפים בשדה, אם לאחר החלוקה כל חלק הוא פחות מהשיעור שראוי לעבוד אותו, שלכן אינו קרוי החלק 'שדה'^[13], הגם שעדיין ראוי לגינה, דינו כאין בו כדי חלוקה^[14]. לדינא מעריכים שיעור זה כפי השיעור שכפי מנהג המקום יחשב ראוי להשתמש בו^[15].

לאחר שהסכימו לחלק וביררו ביניהם את החלקים וקבלו קנין סודר על כך חלה החלוקה הן בדבר שיש בו כדי חלוקה והן בדבר שאין בו כדי חלוקה שהקנין חל על המקום שביירו, ואפילו בלי קנין אם לאחר שהסכימו וביררו החלקים הלך כל אחד והחזיק בחלקו בקנין המועיל, קנה^[16], ויש סוברים שאפילו אחד מהם עשה קנין המועיל שלא בפני חבירו קנו שניהם^[17].

מעשה שהיה

עוברים דירה

שעת ערב מאחרת בבית משפחת לווינגער.

הרב אריה ליכטנשטיין

הילדים ישנים שנת ישרים. בעצם, למה לא? הם אינם יודעים כלל מכל המתרחש סביבם... לעומת זאת, ר' משה לווינגער ורעייתו כבר מספר ימים שהשינה נודדת מהם. הם אובדי עצות ואינם יכולים לקחת את עתידם בידם ולהחליט. הכל התחיל בסוף שבוע שעבר. יומיים לפני כן החלה שנת הלימודים של הילדים. גם ר' משה חזר לתלמודו בכלל האברכים המצויינים אשר בעיר התורה לייקווד יצ"ו.

ר' משה סיים תפילת שחרית ורצה לפנות בזריזות לביתו לסעוד את נפשו בפת שחרית לפני שילך לבית תלמודו. משהו עמד וחיכה לו.

ר' משה לא ייחס לכך חשיבות, הוא חשב שזה כנראה איזה משולח שטועה בו וחושב עליו שבעל אמצעים הוא ויכול לתת לו תרומה הגונה. הוא כבר הכין את התשובה הקבועה שלו. 'אברך כולל אני ומזונותי מצומצמין'. אך כאשר הלה ניגש אליו הבין ר' משה שלא זה הענין.

חיצוניותו המוקפדת הוכיחה כי איש בעל אמצעים הוא ולא בא לבקש תרומה.

ר' משה האיר אליו את פניו ודרש בשמו ובשלמו.

- שמה בנימין. אני באתי לכאן מאחת הערים הסמוכות בניו ג'רזי. מספר ידידים המליצו לי עליך.

- המליצו? למה? איני בגיל השידוכים... - התלוצץ ר' משה.

- כיון שאנו מכוננים שם קהילה לבני תורה, יש צורך גדול באיש מורם מעם, תלמיד חכם ונבון שישימש כמו"צ לאברכים הצעירים.

- וכיצד כל זה קשור אלי?

- אנו מבקשים למנותך לכך.

כך פשוט וחלק.

ר' משה ביקש מספר ימים לחשוב על כך.

- אתם מבינים שאיני יכול להחליט החלטה כה חשובה על רגל אחת.

- אכן. כדאי שתזדוץ. כעת זו שעת הכושר.

זו תחילת שנה. הילדים יכולים בנקל להשתלב במקום לימודים חדש.

לאושרה של מרת לווינגער לא היה גבול. הן מצד

[1] ואף במה שחולקים זה כנגד זה דומה יותר לחלוקת נכסים, מ"מ מאחר שכל דבר בפני עצמו אין בו כדי חלוקה חולקים זה כנגד זה באופן של גוד או אגוד, כפי הפרטים דלהלן. [2] ול"ע גדר דמיהם שווים כי לא מסתבר שאין שום הפרש בשווי, ולכאורה תלוי האם ההפרש בדמים נחשב הפסד, ועיין בשו"ת חתם סופר סי' י"ב (הובא בפתחי תשובה סי' ק"ג) ע"פ התה"ד סי' של"ו ובגרי"א סי' ק"ג על סעיף י"ד, ולא מצאתי הדבר מפורש בפוסקים וע"ע שו"ת מהרש"ם ח"א סי' ח' וצ"ע. [3] סי' קע"א סעיף ג', בדבר שאין בו חלוקה וראה פרישה סי' ק"כ, ובסעיף י"ד בדבר שיש בו כדי חלוקה. וע"ע באולם המשפט שנתמה כיון שכל אחד ראוי בפני עצמו למה לא יחלקו בגודל כמו בשני שדות בסי' קע"ד. [4] ראה סמ"ע סי' ק"ב, ומלשונו משמע שצריך שיפרש כן אבל לולי זה בבא לפנינו יכול בסתם לתבוע גא"א על שניהם יחד, שאם אינו מפרש שדי לו באחד, לא שייך שאין שורת הדין שיזכה בשניהם. [5] סמ"ע ופרישה שם, וכמו בסעיף י"ד ברמ"א ע"פ ר"ה"ג בטור סעיף כ"ה. המשך ההערות בעמוד ב'

ה'כבוד' שבדבר. מכל האברכים נבחר בעלה לכהן פאר כמו"ץ בברכתם של ראשי הישיבות.

אך פן נוסף היה לשמחתה. כאמור עד עתה היתה פרנסתו של ר' משה מן המצומצמות. הוא המית את עצמו באהלה של תורה פשוטו כמשמעו.

עתה, עם המשכורת המכובדת שמבטיחה הקהילה ירווח להם מאד. לאחר מספר ימים של חיבוטי נפש נפלה ההכרעה. משפחת לווינגער מעתיקה את דירתה אל הישוב המתפתח.

ר' משה התקשר אל הנהלת התלמוד תורה ובישרם כי הוא מוציא את ילדיו וכי הם לא ימשיכו בלימודיהם במוסד.

- יכולים היינו לקבל ילדים אחרים תמורתם אילו ידענו מכך מראש. עתה הפסדנו את שכר הלימוד של מקומם - טען המנהל.

ר' משה הבטיח לבדוק את העניין בראי ההלכה ולחזור עם תשובה.

♦♦♦

(מתוך 'קו ההלכה' גליונות רס"ו - רס"ז)

ישום תלמיד למסגרת, הרי היא כשכירות פועל. ההורים שוכרים את הנהלת אותה מסגרת, דהיינו ההורים הם המעביד והנהלה היא הפועל.

אם היה קנין - כגון שערכו חוזה מחייב, או שהתחילו כבר במלאכה (שהחל התלמיד לפקוד את אותה מסגרת) שזה נחשב קנין לענין שכירות פועלים - אזי אם הפועל אינו יכול למצוא אחרים ואף אם יטרח לא ימצא, אין בעל הבית יכול לחזור בו וחייב לשלם את שכרו של הפועל ומנכה לו כפועל בטל (אולם המשפט סימן של"ה סעיף א'. אמנם ראה בקצות סימן שט"ז סק"א).

אמנם, אם נאנס בעל הבית, כגון שחלה בנו ואינו יכול לבוא, אזי פטור בעל הבית מלשלם. רק אם ידע בעל הבית מראש שיתכן ובגו יחלה והפועל לא ידע מכך, דוקא אז חייב בעל הבית לשלם את שכר הפועל (שלחן ערוך - חושן משפט, סימן של"ד סעיף א').

יש שכתבו כי אונס הוא רק כאשר קיימת סיבה הנוגעת לרפואה, שהיא המונעת מלקיים את התנאי שהותנה מלכתחילה. אך כאשר הסיבה היא ממונית, שרוצה להרויח יותר או למנוע מעצמו הפסד - אין הדבר נחשב כאונס לפטור מתשלום (משפטי התורה - חלק ב', סימן ע"ג אות ט').

אמנם, יש לדון בכך ממה שמצינו שכאשר בעל הבית/המעביד נאנס, אינו חייב לשלם. סיבת הדבר אינה מחמת 'אונס רחמנא פטריה' (שזה לא היה פוטור במקום שהיה קנין), אלא מחמת אומדנא. אומדים אנו בדעתו שלא נתחייב בכהאי גוונא.

משמעות הדבר, שאין לדון כאן משום גרדי 'אונס' שבכל התורה. די בכך שהעסקת מקום המגורים למקום אחר מסתברת בשביל מקום עבודה חדש וכדו', שלא נוכל למנוע מכך משום שילדו נמצא במוסד לימודים פלוני במקום מגוריו הנוכחי. ברור הדבר שבעת שרשם את ילדו למוסד הלימודים, לא נתכוין להתחייב אם יאלץ להחליף את מקום מגוריו משום סיבה זו או אחרת.

ראה לדבר ממה שכתבו הפוסקים אודות ראוּבן ושמעון שהיו שותפים בהלוואה לשר

אחד. אמנם, רק שמעון היה רשום כמלוה לענין לתבוע מהשר. ויהי היום ושמעון עבר לדור תחת אותו השר, וטוען שאינו יכול עתה לתבעו שאינו רוצה להקניטו, שירע לו אותו השר עבור כך. ראוּבן טוען לעומתו, שעליו לתבוע את ההלוואה. ונפסק שהדין

עם שמעון. מה שהלך לדור תחת אותו השר אונס הוא, שהמגורים במקום אחר אינם עולים עבורו יפה ושמה לא יתפרנס שם כמו שכאן (רא"ש כלל פ"ט סימן א' הובא בשלחן ערוך - חושן משפט, סימן קע"ו סעיף י"א וסעיף מ"ז ובנתיבות שם סק"ו).

גם התחייבות של שותף כלפי רעהו, הוא שעבוד על גופו לעבוד עבורו. מכל מקום יכול לפטור את עצמו מכך משום שצריך לעקור את דירתו למקום אחר. והיינו משום שאין זה נצרך שיהיה בגדר 'אונס' הרגיל, אלא די שאומדים אנו בדעתו שבכך לא נשתעבד.

הוא הדין לנידון דידן. ברור כשמש שאדם לא ימנע את עצמו מלעקור את מגוריו כשנצרך לו לכך משום שנתחייב כבר ללימודי בנו במוסד פלוני. על כן נחשב הדבר כאומדנא ברורה שבכגון דא לא נתחייב (ראה ספר גני ילדים בהלכה עמוד 50).

שותפות וחלוקתה

שהיתי יחד עם חבר בשבת
האחרונה בבית מלון. במהלך
הסעודה נתעוררו אצלנו
מספר נידונים הלכתיים אשר

ברצוננו לברר, אף שהעניינים כבר סודרו על צד היותר טוב.

שאלה א': הזמנו חדר לשנינו יחד. מצב אחת המיטות היה טוב יותר מאשר השניה. הכיזד אנו מכריעים מי יקבל את המיטה הטובה יותר? חלוקת לילות אינה מתאפשרת, כיון שכל שהייתנו במלון היא ללילה אחד בלבד.

שאלה ב': מקרה דומה התרחש כאשר אני וחברי רכשנו גלידה (Ice cream) ולאחר מכן הבחנו שאחד הגביעים מתפורר. מי יקבל את הגביע הטוב?

תשובה: אף שנראה שהנידונים שווים, אין זה כן אלא דינם אינם שווה. ככל דיני ממונות, אשר בשנינו מעט, משתנה ההלכה.

בנידון הראשון, שותפין אתם. שכרתם יחד חדר, ועליכם לחלוק השימוש בו ביניכם. בחלוקת שותפות פרטים רבים יש בה, והנוגע לענייננו הוא (שלחן ערוך - חושן משפט, סימן קע"א) שאם השותפות היא בחפץ שאפשר לחלקו שכל אחד יקבל מחצה, או שהשותפות היא בשני חפצים שווים שיכול כל אחד לקבל אחד מהם - אלו הדרכים הטובות ביותר לחלוק ביניהם.

באם שווי שני החפצים שווה, אך עדיין יש העדפה לאחד מהם. כגון, ששניהם מבכרים את המיטה אשר בצד ימין של החדר - אזי יטילו גורל ביניהם כאחים החולקים את השדה בגורל. דבר זה למדנו מדין חלוקת הארץ שנעשתה על ידי גורל (בבא בתרא דף ק"ו ע"ב). וראה בסימן קע"ג סעיף ב' האם יכולים לחזור בהם לאחר שהטילו גורל).

כאשר שני החפצים תשמישים שווה, אך לא שווים הם בשווים - אזי מי שרוצה את הטוב והשווה יותר, עליו ליתן להשני את הדמים מה ששווה יותר מה שקיבל הוא. ויכולים להעלות בדמים ולהתחרות ביניהם מי ישלם יותר עבור כך (ראה סימן קע"א סעיף י"ג). בכהאי גוונא לא נטיל גורל ביניהם, שלא מצאנו שהגורל מכריע מי יפסיד. אלא כיון שאפשר על ידי העלאת דמים, זו הדרך בה יבררו ביניהם. רק אם שניהם מסכימים לשלם את אותו הסכום, אז יטילו גורל ביניהם והזוכה יעלה את הדמים לרעהו (ערך ש"י סימן קנ"ד סעיף ג' וראה חזון איש - בבא בתרא סימן י"ב סק"ג).

העולה מכל זה, כי אם שניהם מבכרים את המיטה הטובה יותר, יעלו בדמים ויתן מי שנוטלה לרעהו את ההפרש. באם אינם חפצים להעלות בדמים, יטילו גורל ביניהם.

בנידון השאלה השניה, הם אינם שותפים כלל וכלל. כל אחד הזמין גלידה לעצמו. אשר על כן מי שיתפוס את השלם יטען לחבירו ששלו תפס ואילו השבור הוא שלך. רק אם הזמינו קופסא של כמה יחידות ונמצאו חלק שבורות, אזי חוזרים אנו לכל האמור לעיל בחלוקת שותפות (ראה סימן רצ"ב סעיף י').

המשך ההערות מפסקי דינים

[6] שו"ע שם, ובסמ"ע ס"ק ל"א ע"פ טור שם מרמ"ה ס' קע"ג, כיון שכל אחד תשמיש בפני עצמו יאמר שדי לו באחד. [7] הרמ"ה הנ"ל כתב שאין שומעין לו, וכן נפסק בשו"ע סעיף י"ג אבל הסמ"ע ס"ק ל"א והב"ח ס"ק כ"ב כתבו מרש"י י"ב ב' ששומעין לו, וע"ע בסמ"ע וטו"ז בדעת רש"י. [8] שו"ע שם, ע"פ הטור שם מרמ"ה ס' קע"ב, ורבינו יונה, ובסמ"ע ס"ק ל"ג כתב שבוה אינו יכול לעכב את החלוקה בטענה שאינו רוצה לשלם ואף אינו רוצה לזכות בחינם ששונא מתנות יחיה (כסע"ף י'), שכאן אינו בחינם כי נותן לנתבע הברירה או שישלם את ההפרש או יקח את הפחות שאף זה ראוי לתשמיש משא"כ אם הברירה לקחת את החלק הקטן יקבל דבר שאינו ראוי לתשמיש. [9] שו"ע שם בשם יש מי שחולק, וסמ"ע ס"ק ל"ד. היא שיטת הרמב"ן בטור שם. [10] ראה רמב"ן במלחמות ב"ב ח' ב' מדפי הר"ף, סוד"ה ומה שכתב, שמחמת ההפרש בשווי כופה את השני למכור את חלקו בגא"א, וזה נוטה לדעת רש"י י"ג ב' הובא להעיל הערה 7. [11] ב"ב י"א א' במשנה. [12] ס' קע"א סעיף ג'. [13] ראה שם תוס' ד"ה ולא, שמפני זה בעינין בשדה שיעור של ט' קבין לזה, אע"פ ששדה כל דהו נקרא שדה, וכתב הסמ"ע ס"ק ז' ח' שמעריכים לפי מה שראוי לעבודת הפועל ליום. ופשוט שאף בזה דנין לפי מנהג המקום. [14] ראה ד' רמ"ה ב"ב י"א א' אות י"א. וצ"ל דאף בירושה שייך לומר שאין לירש אחד רשות לשנות ממה שהיה מיועד בחיי האב, וראה ס' קע"א סעיף ו'. [15] ראה ב"ב י"ב א' מר כי אתריה, שו"ע שם. [16] ס' קנ"ז בדעה ראשונה כדעת הרמב"ם הל' שכנים פרק ב' הל' י', ואף שכתב בדבר שאין בה חלוקה פשוט שה"ה בדבר שיש בו חלוקה. [17] שם בדעה שניה, כשיטת הרא"ש ב"ב פרק א' ס' ג', וראה סמ"ע ס"ק ו'.